

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ BİNGÖL ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Bingol University
The Journal of Bingol Studies

Arkeoloji Özel Sayısı

Cilt/Volume: 4 Sayı/Issue: 2
BAHAR 2018

Onursal Editör / Honorary Editor

Prof.Dr. İbrahim ÇAPAK

Editör / Editor

Prof. Dr. Mehmet İŞIKLI

Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ

Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ

Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut GİDER
Vedat SEZER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Editor

Müslüm AYYILDIZ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü / Advertising and Public Relations Manager

M. Emin YETİŞİR

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof.Dr. Abdullah BAYRAM (Nişantaşı Ünv.), Prof.Dr. Hüseyin Hüsnu GÜNDÜZ (İstanbul Yeni Yüzyıl Ünv.),
Prof.Dr. İbrahim ÇAPAK (İstanbul Ünv./ Bingöl Ünv.), Prof.Dr. Mehmet BARCA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.),
Prof.Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Ünv.), Prof. Dr. Kazım YOLDAŞ (Uludağ Ünv.),
Doç. Dr. Abdullah AYDIN (Kastamonu Ünv.), Doç.Dr. Abdulmuttalip ARPA (İstanbul Sabahattin Zaim Ünv.),
Doç. Dr. Abdullah DUMAN (Van Yüzüncü Yıl Ünv.) Dr. Öğr. Üyesi Abdulhakim BEKİ (İstanbul Ünv.),
Dr. Öğr. Üyesi Bilal BAĞIŞ (Bingöl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN (Bingöl Ünv.),
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜNERİGÖK (Muş Alparslan Ünv.) Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ (Bingöl Ünv.),
Dr. Adil BOR (DİB Haseki Eğitim Merkezi).

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof.Dr. Abdullah ÇELİK (Harran Ünv.), Prof.Dr. Abdullah DİKEN (Konya Necmettin Erbakan Ünv.),
Prof.Dr. Ahmet GÜRBÜZ (Bingöl Ünv.), Prof.Dr. Cemalettin ERDEMCI (Siirt Ünv.), Prof.Dr. Eşref TAŞ (Siirt Ünv.),
Prof.Dr. Gıyasettin ARSLAN (Fırat Ünv.), Prof.Dr. H. İbrahim BULUT (İstanbul Ünv.), Prof.Dr. Hikmet TAN (Bingöl Ünv.),
Prof.Dr. Hüseyin HANSU (İstanbul Ünv.), Prof.Dr. İbrahim ÇAPAK (İstanbul Ünv./ Bingöl Ünv.),
Prof.Dr. Mehmet BARCA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.), Prof.Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Ünv.),
Prof.Dr. Muhsin HALİS (Sakarya Ünv.), Prof.Dr. Nazım HASIRCI (Dicle Ünv.), Prof.Dr. Orhan BAŞARAN (Bingöl Ünv.),
Prof.Dr. Ramazan SOLMAZ (Bingöl Ünv.), Prof.Dr. Sahip BEROJE (Van Yüzüncü Yıl Ünv.),
Prof.Dr. Yılmaz BİNGÖL (Yıldırım Beyazıt Ünv.), Prof. Dr. Kazım YOLDAŞ (Uludağ Ünv.),
Prof.Dr. Nusrettin BOLELLİ (Bingöl Ünv.), Prof.Dr. Abdullah TAŞKESEN (Bingöl Ünv.),
Doç. Dr. Abdullah AYDIN (Kastamonu Ünv.), Doç.Dr. Abdulhakim KOÇİN (TBMM),
Doç.Dr. Abdulnasır SÜT (Bingöl Ünv.), Doç.Dr. Enver ARPA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.),
Doç.Dr. Metin YİĞİT (Dicle Ünv.), Doç.Dr. Mustafa AGÂH (Bingöl Ünv.),
Doç. Dr. Vehbi TÜREL (Bingöl Ünv.), Doç. Dr. Abdülaziz KARDAŞ, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KAYINTU (Bingöl Ünv.),
Dr. Öğr. Üyesi Bilal BAĞIŞ (Bingöl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN (Bingöl Ünv.),
Dr. Öğr. Üyesi Muhittin ÖZDEMİR (Bingöl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ (Bingöl Ünv.),
Dr. Öğr. Üyesi Sezayi KÜÇÜK (Sakarya Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ (Bingöl Ünv.), Abdullah DEMİR (Bingöl Ünv.).

Bingöl Araştırmaları Dergisi, yılda iki sayı olarak yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bingöl Araştırmaları Dergisi, SOBİAD, Google Scholar, İdealonline ve İSAM veri tabanları tarafından taranmaktadır. Bu dergi, Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezinin ilmi katkısı ve Bingöl Belediye Başkanlığının desteğiyle yayımlanmaktadır.

ISSN: 1309-369X

Dizgi ve İçdüzen: Ankara Dizgi Evi

Baskı: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Basım: Bahar 2018

e-posta: bingolarastirmalari@gmail.com

Sayı Hakemleri / Referee Board of This Issue

Prof. Dr. Şevket DÖNMEZ İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Aynur ÖZFIRAT Mardin Artuklu Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan ARINÇ Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan KONYAR İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Atilla BATMAZ Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Aylin Ümit ERDEM OTMAN Ege Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Haluk SAĞLAMTİMUR Ege Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sırrı TİRYAKI Bingöl Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

TAKDİM/ Yücel BARAKAZI	5
EDİTÖRDEN/ Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ	7
 Vedat AVCİ-Fatma ESEN-Kemal KIRANŞAN	
BİNGÖL İLİ'NİN FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ.....	9
 Mehmet IŞIKLI	
KURA-ARAS KÜLTÜREL KOMPLEKSİNİN GÜNEY YAYLIMINDA BİNGÖL YÖRESİNİN KONUMU	41
 Mehmet KARAOSMANOĞLU	
SUÇATI URARTU KEMERİ İLE BİNGÖL'ÜN URARTU TARİHİNDEKİ YERİ	51
 Rabia AKARSU	
BİNGÖL VE ÇEVRESİNİN PREHİSTORYASI	57
 Kenan IŞIK	
URARTULAR DÖNEMİNDE BİNGÖL VE ÇEVRESİNİN TARİHİ COĞRAFYASI HAKKINDA YENİ LOKALİZASYON ÖNERİLERİ.....	69
 Gülşah ALTUNKAYNAK	
DOĞU ANADOLU ARKEOLOJİSİNİN ANA HATLARI İÇERİSİNDE BİNGÖL YÖRESİNİN ÖNEMİ.....	83
 Ayşegül AKIN ARAS	
BİNGÖL İLİ OBSİDİYEN KAYNAKLARININ YAKIN DOĞU TİCARETİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	101
 Oğuz ARAS	
URARTU MADENCİLİĞİ VE BİNGÖL.....	119
 Emsal KOÇERDİN ÖZTÜRK	
PASTORALİZM VE DOĞU ANADOLU.....	125

Buket BEŞİKÇİ-Muhammet AKDOĞAN

ASUR VE URARTU ARASINDAKİ TAMPON DEVLETLER VE BİNGÖL 137

Vedat SEZER-Hazal OCAK

ARKEOLOJİK VERİLERİN IŞIĞINDA

DOĞU ANADOLU HAYVANCILIĞINA KISA BİR BAKIŞ 147

TAKDİM

Muhterem Okurlar,

İslam medeniyeti şehirle özdeşleştiği için şehrin imar ve planlaması büyük bir önem arz eder. İmar ve planlama, maddî kültürün en önemli ayaklarıdır. Bu kültürün İslam medeniyetinin şehir perspektifi doğrultusunda şekillenmesi önemlidir. Belediyecilik hizmeti yapılırken yalnızca maddî kültürün ihdası noktasında çaba sarf edilmemeli, şehrin manevi kültürü hakkında da araştırmalar yapılmalı, ilgili çalışmalar projelerle desteklenmelidir. Bingöl tarihiyle alakalı yapılmış çalışmalar sınırlı düzeydedir. Dolayısıyla başta akademik camia olmak üzere Bingöl'e gönül vermiş her araştırmacının sahaya inmek suretiyle Bingöl'le alakalı çalışmalar yapması zorunluluk arz eder. Bingöl Belediyesi olarak gerek şehrin imar ve inşası gerekse manevi kültürünün araştırılması hususunda özel bir çaba sarf ettik. Bingöl Araştırmaları Dergisi'ne sağladığımız destek bu hassasiyetin önemli göstergesidir.

"Arkeoloji" özel sayısıyla yayınlanan *Bingöl Araştırmaları Dergisi*'nin bu yeni sayısının bende yarattığı heyecanı sizlerle paylaşmanın sevincini yaşıyorum. Zira bu sayıda yer alan makaleler, Bingöl'ümüzün en eski dönemlerine yani Eski Çağ tarihine ışık tutacak, şehrimizin söz konusu dönemine dair tarihsel sürecini ilim âleminin ilgisine sunan birbirinden kıymetli çalışmalar ihtiva etmektedir. Bu yazılar, bize şehrimizin ne kadar eski bir geçmişe ve ne derece önemli bir yere sahip olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Şehrimiz açısından büyük fayda ihtiva eden bu tür çalışmaların bir parçası olmak bizi ayrıca mutlu etmektedir. Bize bu imkânı sundukları için *Bingöl Araştırmaları Dergisi*'nin hamisi ve Onursal Editörü Sayın Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK Bey'e ve dergi editörleri ile değerli yazılarıyla dergimize katkı sunan saygıdeğer ilim adamlarına teşekkür ediyorum.

Yücel BARAKAZİ
Bingöl Belediye Başkanı

EDİTÖRDEN

Değerli Okurlar,

Son yıllarda Bingöl ilini merkeze alan çalışmaların sayısında bariz bir şekilde artış olduğu görülmektedir. Bu çerçevede söz konusu araştırmaları desteklemek, akademik camianın dikkatini Bingöl hakkında yapılacak çalışmalara çekmek bir vefa borcu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bingöl Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi ekibi olarak bu ilgi ve çalışmaların artması için çok özel konularda çeşitli panel, konferans ve sempozyumlar düzenlemek suretiyle uzun zaman dilimine yayılacak olan bu çalışmaların devam etmesini hedeflemekteyiz. Bu bağlamda 2017 yılının sonlarında Atatürk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nün kıymetli öğretim üyeleri Prof. Dr. Mehmet IŞIKLI, Mehmet KARAOSMANOĞLU, Arş. Gör. Oğuz ARAS, Arş. Gör. Ayşegül Akın ARAS ve Dr. Gülşah ALTUNKAYNAK'ın destek ve ilmi katkılarıyla "Doğu Anadolu Arkeolojisi ve Bingöl" adlı bir panel düzenlenmiş olup, ilgili panelde sunulan bildiriler genişletilerek ve yeni bir takım çalışmaların da eklenmesi suretiyle Bingöl'ün İlk Çağ ve arkeolojisi ile ilgili muteber bir çalışma ortaya çıkmış oldu. Bu sayımızda panel ile vasıl olunan bulgular ve fikirler yayınlanmak suretiyle akademik camianın ve toplumun istifadesine sunulmaktadır.

Başta Üniversite Rektörümüz Sayın Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK ve derginin maddi-manevi sorumluluğunu üstlenen Belediye başkanımız Yücel BARAKAZI olmak üzere, bu çalışmanın her aşamasında büyük bir gayret ve ilgi ile yer alan Prof. Dr. Mehmet IŞIKLI ve ekibine, hakem heyetine, danışma kurulu üyelerine ve adlarını burada zikredemediğimiz kıymetli dostlara en içten dileklerle teşekkür ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ

SUÇATI URARTU KEMERİ İLE BİNGÖL'ÜN URARTU TARİHİNDEKİ YERİ

Mehmet KARAOSMANOĞLU*

Özet

Doğu Anadolu'da ilk devlet kuran ve ilk yazıtları bırakan Urartular bölgeye birçok kale kurmuş ve bunlar arasında ulaşım ağları oluşturmuştur. Başkenti kuzeyden batıya bağlayan ana yol üzerinde bulunan Bingöl en az araştırılan bölgemizdir. Bölgede yapılacak bilimsel araştırmalar ve kazılar geçmişin izlerini ortaya çıkarırken Bingöl'ün tarihine de katkılar sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Suçati Kemer, Bingöl, Doğu Anadolu, Urartular

SUÇATI URARTIAN BELT AND THE PLACE OF BİNGÖL IN URARTIAN HISTORY

Abstract

Urartians, which established the first state and used literary tradition for the first time in Eastern Anatolia, built many castles and formed transportation networks among them. Bingöl, which was located on the main road connecting the capital from north to west, is our least searched area. The scientific researches and excavations which will be carried out in the province will contribute the history of Bingöl while uncovering the traces of past.

Keywords: Suçati Belt, Bingöl, Eastern Anatolia, Urartians

Urartular MÖ. 858-590 yılları arasında Doğu Anadolu'da ilk devlet kuran ve bölgedeki ilk yazılı kaynaklar krallarından gelen ve yaşadıkları süre içerisinde Anadolu arkeolojisine önemli kalıntılar bırakan bir devlettir. Devletin sınırları Türkiye'de Fırat Nehri'nin doğusundan Ermenistan'da Gökçegöl'e, Nahcivan ve İran'da Hazar Denizi'nin doğusu ve Urmiye Gölü'ne kadar dört devletin sınırları içerisindeki toprakları kapsamaktadır. İlk kralları Aramu MÖ. 858'den en az MÖ.844 yılına dek hüküm sürdüğü, Asur kralı 3. Salmanasar'ın (MÖ.858-824) kayıtlarında geçmektedir.¹ Ancak kralın kendisine ait ve kimliğini belirten ne yazıtı vardır ne de başkenti olarak zikredilen Arzaşkun ve Sugunia gibi kalelerin yerleri bilinmez. Bu durum bugün için de tartış-

* Prof. Dr. Mehmet Karaosmanoğlu, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, mkaraos@atauni.edu.tr

1 Altan Çilingiroğlu, Urartu Tarihi ve Sanatı, 1997, İzmir s.21 vd; Mirjo Salvini, Urartu Tarihi ve Kültürü, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2006, İstanbul s.40 vd.

malıdır.² Aynı Asur kralının 27. yıl seferlerinde bu kez Seduri'den söz edilir ve bu kral da kendisinden ilk söz eden Urartu Devleti'nin kurucu kralıdır. Başkenti Van/Tuşpa'ya taşır ve kalenin kuzeybatı ucundaki Madırburçta 6 kez tekrarlanan yazıtına göre "Lutupri oğlu Sarduri büyük kral güçlü kral Nairi Ülkesi'nin kralı" ...dır.³ Bundan sonraki krallar bu soydan gelecektir. Dilleri Türkçe, Kafkas ülkeleri, Sümerler, Hurriler ve Hattiler gibi eklemeli dil grubuna giren Asianik bir yapıya sahiptir.⁴ Dinleri ise Meher Kapı Yazıtı'na göre 79 tanrı ve tanrıçaya sahiptir yani çok tanrılıdır. Devlet bu sınırlar içerisinde sitadelde yöneticilerin oturduğu, eteklerde veya köylerde halkın yaşadığı güçlü kaleler inşa etmiştir.Yapı sistemleri temel taş, üstünü kerpiçlerle yükseltmişlerdir. Kayaları oyarak anıtsal mezarlar⁵, tanrılar için kaya nişleri veya kaya kapıları yapmışlardır.⁶ Bağları bahçeleri sulamak için Menna Kanalı gibi 55 km. uzunluğunda kanallar yaptırmışlardır.⁷ Urartular taş, tunç, demir, fildişi ve kuyumculuk işlemeciliğinde de ustalaşmış ve önemli kalıntılar bırakmıştır.⁸

Bu makalenin ana konusunu oluşturan buluntu, Bingöl Karlıova ilçesinin Suçatı köyünde bulunan ve "Suçatı Kemerı" olarak 1991 yılında Belleten dergisinde yayımlanan⁹ tunç kemerin yeniden değerlendirilmesine ve Bingöl'ün Urartu Dönemi'ndeki önemine dairdir.

1987 yılında bir öğrencimizin bölüme etüdlük malzeme olarak getirdiği küçük bir kemer parçasının buluntu yerinin Bingöl ili Karlıova ilçesi sınırları içerisindeki Gerran, bugünkü adıyla Suçatı köyü olduğunu öğrendiğimizde bölüm başkanımız Prof. Dr. Fahri Işık başkanlığındaki bir ekiple köye gitme şansımız oldu. Konum olan mezarlık alanı, Çat ile Karlıova ilçeleri arasındaki Peri Suyu yakınında Suçatı köyünün yaklaşık 2 km. kuzeyindeki Gülavi tepesinde yer almaktadır. Yol yapımı sırasında açığa çıkarılan ilk mezarın ardından bitişğinde köylülerce kazılarak tahrip edilen diğer iki gömüt ile genel gö-

2 Salvini, Urartu Tarihi ve Kültürü s.41

3 Margaret Payne. Urartu Çivi Yazılı Belgeler Kataloğu, Arkeoloji-Sanat Yayınları, İstanbul 2006, s.17 vd.

4 Çilingiroğlu, Urartu Tarihi ve Sanatı, s.149 vd.

5 Çilingiroğlu, Urartu Tarihi ve Sanatı, s.87 vd; Nevzat Çevik. Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri, Ankara 2000, ss.6-101

6 Çilingiroğlu, Urartu Tarihi ve Sanatı, s.29; Oktay Belli, Anzaf Kaleleri ve Urartu Tanrıları. Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul 1998 s.30 vd., Res.36,37,38,39.

7 Baki Ögün. Van'da Urartu Sulama Tesisleri ve Şamran (Semiramis) Kanalı, Anadolu Matbaası, Ankara 1970, s.5 vd.; Oktay Belli, Doğu Anadolu'da Urartu Sulama Kanalları, Arkeoloji ve Sanat Yayınları. Ankara 1997.

8 T. Özgüç, Altıntepe II Mezarlar, Depo Binası ve Fildişi Eserler Ankara 1969 38vd. Çilingiroğlu, s.107 vd.Çavuşoğlu, Urartu. Kemerler (İstanbul-2014) s. 20 vd.

9 Karaosmanoğlu, "Suçatı Urartu Kemerı" Belleten. Cilt:LV, Aralık 1991 Sayı.214 s.595-610

rünümü buranın geniş bir alanı kapsayan Urartu Dönemi'ne ait olduğu tespit edilmiştir. Yakın çevrede mimari kalıntılar içeren bir Urartu yerleşimi kısa süren araştırma gezimiz¹⁰ sırasında gözlemlenemeyişi gömütlüğün varlığıyla ters düşmesine karşın gömütlükle köy arasındaki yamaçta yoğun biçimde görülen seramik parçaları burasının tunç çağlarına dek indiğini göstermektedir. Bingöl arkeolojik açıdan bugüne kadar yeteri derecede araştırılmamış bir ildir. Bu nedenle Suçatı köyü Urartu Dönemi mezarlığı ve en azından Tunç Çağlarına kadar uzanan yerleşmesiyle Bingöl'ün tarih sahnesindeki önemini vurgulamaktadır. Bingöl Dağlarının üzerinden geçen doğu batı yol güzergahında yolu¹¹ koruyan Zulüm Tepe Kalesi¹² de Urartu'nun buradaki varlığına işaret ederken, Bingöl Dağlarının batı tepe zirvesinde ele geçen çivi yazılı stel üzerinde de *"Argiştı oğlu Sarduri bu steli diktirdi...Alusi Ülkesi'ne kadar..."* ifadesi okunabilmiştir (Harita 1).¹³ Buradan bölgenin Urartu Dönemi'nde Aluşi ülkesi olduğu anlaşılmaktadır. Salvini de yazdığı kitabındaki haritaya göre Aluşi Ülkesi'ni buraya yerleştirmiştir.¹⁴ Bir diğer yazıtta Bingöl'ün 35 km batısındaki Bahçecik Köyü'nde ele geçen ve bugün Elâzığ Müzesi'nde korunan yazıtta Sarduri'nin tanrı Haldi için bir kale yaptırdığından söz eder ve adının da Sardurhinili olduğunu bildirir.¹⁵ Bu durum Urartu Krallığı'nın bölgeye verdiği önemi gösterir. Bölgede yapılacak bilimsel araştırmalar ve kazılar geçmişin izlerini ortaya çıkarırken Bingöl'ün tarihine de katkılar sağlayacaktır.

Şu an Erzurum Arkeoloji Müzesi'nde 5-88, 6-88, 7-88, 8-88 ve 9-88 envanter numarasıyla sergilenen tunç kemer parçaları yapım tekniği ve stil açısından tipik Urartulu bir ustanın elinden çıktığını göstermektedir (Çizim1). Bugüne kadar Urartu sınırları içerisinde gerek bilimsel kazılarla gerekse kaçak kazılarla çok sayıda ortaya çıkarılan tunç kemerler tam veya parçalar hâlinde Türkiye'deki ve yurt dışındaki müzelere dağılmıştır.¹⁶ Tunç kemerlerin parçalar hâlinde ele geçmesi, Urartuların ölü armağanı olarak mezara bırakılırken geleneğe uygun olarak kemerlerin kırılıp parçalanmasından kaynaklanmaktadır.¹⁷ Urartu, tunç kemerler üzerine değişik konularda kabartma

10 Suçatı köyüne terör nedeniyle bu tarihten sonra bir daha gidilememiştir.

11 Urartu yolunun en iyi izlendiği yer, Bingöl- Elâzığ karayolu üzerindeki 1770 rakımlı Kuruca Geçidindedir. Yol Levhalarla tanıtılmıştır. Çilingiroğlu, s.10. Res.2

12 Çilingiroğlu, Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı s. 50.

13 Payne, Urartu Çivi Yazılı Belgeler Kataloğu, s. 239.

14 Salvini, Urartu Tarihi ve Kültürü, Harita 1-Urartu krallarının seferleri

15 Payne, Urartu Çivi Yazılı Belgeler Kataloğu, s.255.

16 Hans-Jörg Kellner. Gürtelbleche aus Urartu. Münih 1991; Rivka Merhav (Ed.). Urartu: A Metalworking Center in the First Millennium BCE, Jerusalem 1991.; Rafet Çavuşoğlu. Urartu Kemerler, Rezzan Has Müzesi, İstanbul 2014, s.20 vd.

17 Tahsin Özgüç. Ön Tarihte Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri. Türk Tarih Kurumu Yayınları,

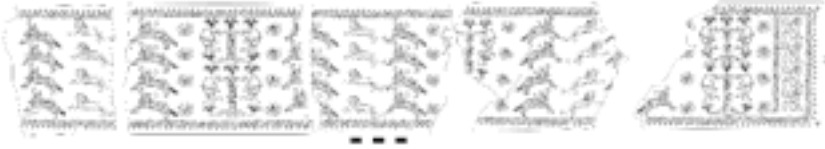
olarak ve kazıma çizgiyle işlemler yapıyordu. Tunç kemerlerin yapım tekniği konusunda yazılmış kitap ve makaleler bulunmaktadır.¹⁸ Kemerlerin yapımında teknik olarak şu sıra izleniyordu. Düzleştirilen tunç levhalar 10- 18 cm eninde, ortalama 90 - 120 cm boyutlarında kesiliyor ve üzerine işlenecek konular seçilerek levhanın altına önceden hazırlanmış kalıplar konularak ahşap çekiçlerle dövülerek kemerin yüzeyine örneğin aslan ve boğa sıraları, av sahneleri, mitolojik sahneler, sıralar hâlinde veya karışık olarak, kabartma resimleri çıkıyordu, daha sonra sivri uçlu çelik kalemlerle konturlar çiziliyor, ayrıntılar işleniyordu. En sonunda kemere esneklik kazandırmak ve kullanımda kolaylık sağlamak için kemerlerin dış kenarlarına delikler açılarak alta yerleştirilen deri dikiliyordu. Ayrıca her iki ucun köşelerinde açılan daha geniş delikler ise derinin perçinle tutturulması içindir. Tunç kemerlerin uçlarından birine kanca, karşı uca da halka perçinleniyor, böylece kullanıma hazır hâle geliyordu. İnce enli kemerleri genellikle uzun elbiseler giyen genç kızlar, orta ve geniş enli kemerleri de kadınlar ve erkekler takıyordu. Urartu tunç kemerleri ya mezarlara armağan olarak bırakılıyor ya da kutsal alanlara adak olarak sunuluyordu.

7, Sayı 17, Ankara 1948 s.48; Tahsin Özgüç. Altıntepe II: Mezarlar, Depo Binası ve Fildişi Eserler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5, Sayı 27, Ankara 1969, s.20.

18 Çavuşoğlu, Urartu Kemerler, s.20 vd.

KAYNAKÇA

- BELLİ, O., *Doğu Anadolu'da Urartu Sulama Kanalları*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları. Ankara 1997.
- BELLİ, O., *Anzaf Kaleleri ve Urartu Tanrıları*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul 1998.
- ÇAVUŞOĞLU, R., *Urartu-Kemerler*. Rezzan Has Müzesi, İstanbul 2014.
- ÇEVİK, N., *Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.
- ÇİLİNGİROĞLU, A., *Urartu Tarihi ve Sanatı*. Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı. İzmir 1997.
- KELLNER, H. J., *Gürtelbleche aus Urartu*. Münih 1991.
- MERHAV, R. (Ed.), *Urartu: A Metalworking Center in the First Millennium BCE*. Jerusalem, Israel Museum 1991.
- ÖĞÜN, B., *Van'da Urartu Sulama Tesisleri ve Şamran (Semiramis) Kanalı*, Anadolu Matbaası, Ankara 1970.
- ÖZGÜÇ, T., *Ön Tarih'te Anadolu'da Ölü Gömme Âdetleri*, 7, Sayı 17, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1948.
- ÖZGÜÇ, T., *Altıntepe II: Mezarlar, Depo Binası ve Fildişi Eserler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5, Sayı 27, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1969.
- PAYNE, M.R., *Urartu Çivi Yazılı Belgeler Kataloğu*, Arkeoloji-Sanat Yayınları, İstanbul 1969.
- SALVİNİ, M., *Urartu Tarihi ve Kültürü*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Çev: Belgin Aksoy, İstanbul 2006.

Çizim 1: Suçatı Kemerini

Harita 1: Urartu Krallığının Seferleri.